

Tutkijan ja tuomarin tiedonintressien sekä sääntelykohteen intressien jännitteitä osakeyhtiöoikeudessa

1. Tuomarinideologia ja tutkijanideologia

Tuomioistuinten ja tuomarien riippumattomuus ovat länsimaisen oikeusvaltion keskeisiä elementtejä. Yhtäältä ne kytkeytyvät jo *Charles-Louis de Secondat de Montesquieun* 1700-luvulla Ranskassa esittämiin ajatuksiin palautettavissa olevaan valtiosääntöoikeudelliseen vallanjaon periaatteeseen^{1,2}. Toisaalta ne liittyvät olennaisesti oikeusturvaa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeviin oikeuksiin, jotka on turvattu niin ihmisoikeutena Euroopan ihmisoikeussopimuksessa³ kuin perusoikeutena Suomen perustuslain perusoikeusjärjestelmässään^{4,5}.

Tuomarin riippumattomuus sisältää yhtäältä sisäisen riippumattomuuden tuomioistuinlaitosorganisaation sisällä ja toisaalta ulkoisen riippumattomuuden suhteessa kaikenlaiseen tuomioistuinlaitoksen ulkopuolisten tahojen vaikutukseen, jonka ei tule vaikuttaa tuomarin ratkaisuharkintaan⁶. Tuomarin riippumattomuuden sisarkäsitteenä esiintyy puolueettomuus, jolla on voitu viitata irrallisuuteen käsiteltävästä asiasta sekä ennakkoluulojen puuttumiseen. Puolueettomuutta on luonnehdittu eräänlaiseksi mielentilaksi, jossa tuomari kykenee toimimaan mahdollisimman objektiivisesti vapaana subjektiivisista

* Juhani Laine, OTT, VT.

1. Perinteinen lähtökohta vallan kolmijaosta lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovalttaan on ollut osa Suomen valtiosääntöoikeutta käytännössä koko itsenäisyyden ajan. Se ilmeni Suomen Hallitusmuodon (94/1919) 2 §:stä ja on otettu Suomen perustuslain (731/1999, PeL) 3 §:ään. Täysin puhtaassa muodossa vallanjakoa ei tosin ole pyritty toteuttamaan. Ks. HE 1/1998 vp uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi, s. 75.
2. Ks. esim. Paavo Alkio, Tuomarin riippumattomuudesta. Lakimies 1960, s. 463–472, s. 463; Aulis Aarnio, Oikeutta etsimässä. Erään matkan kuvaus. Talentum 2014, s. 283–284; Riikka Koulu – Risto Koulu – Sanna Koulu, Tuomarin roolit tuomioistuimissa. Alma Talent 2019, s. 118.
3. Ks. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla.
4. Ks. PeL 21 §. Edelleen niin sanotun tavallisen lain tasolla tuomioistuinten ja tuomarin riippumattomuudesta on säädetty tarkemmin tuomioistuinlain (673/2016, TIL) 1 luvun 3 §:n 2 momentissa ja 6 §:n 1 momentissa.
5. Ks. HE 1/1998 vp, s. 76; HE 7/2016 vp tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi, s. 67.
6. Ks. jaottelusta esim. HE 7/2016 vp, s. 69; Koulu – Koulu – Koulu 2019, s. 126–129.

arvostuksista^{7,8} Riippumattomuuden ja puolueettomuuden suhdetta on pyritty määrittelemään jossakin määrin eri tavoin kansallisen ja kansainvälisen tason *soft law* -tyyppisissä suosituksissa.⁹

Tuomarin asemaan riippumattomana ja puolueettomana lainkäyttäjänä kytkeytyvät myös tuomarikunnan noudattamat oikeuslähde- ja laintulkintaopilliset sitoumukset, tanskalaisen *Alf Rossin* termein tuomarinideologia¹⁰. Vaikka on todettu, että oikeuslähdeoppi sellaisenaan ei sisälly lainsäädäntöön¹¹, tuomarin oikeuslähdeopin lähtökohdat ovat palautettavissa voimassa olevaan lakiin¹². Voidaan väittää suomalaisen tuomarinideologian nykyisinkin pitkälti rakentuvan pohjoismaiselle *Aulis Aarnion* ja *Aleksander Peczenikin* esittämälle oikeuslähdeopin mallille, jossa oikeuslähteet on jaettu kolmeen ryhmään velvoittavuutensa asteen perusteella¹³. Alkuperäiseen esittämisajankohtaansa nähden malliin sisäl-

7. Alkio 1960, s. 469, havainnollisti asiaa: ”Objektiivinen viileys on se puoli tuomarin psyykeä, joka maallikon on vaikeinta ymmärtää. Tuomarin asenteella ei sanottavasti voiteta ystäviä ...”.
8. Ks. Alkio 1960, s. 469; Koulu – Koulu 2019, s. 121–122.
9. Mainittakoon Suomen tuomariliitto ry:n tuomarin eettiset periaatteet, Euroopan neuvoston yhteydessä toimivan eurooppalaisten tuomarien neuvottelukunnan (Consultative Council of European Judges) ”Magna Carta of Judges” ja Yhdistyneiden kansakuntien rikostorjuntayksikön ”The Bangalore Principles of Judicial Conduct”.
10. Ks. Alf Ross, Om ret og retfærdighet. En indførelse i den analytiske retsfilosofi. 2. oplag. Arnold Busck 1966, s. 56–57; ks. myös esim. Raimo Siltala, Oikeudellinen tulkintateoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004, s. 190–191.
11. Esim. Ari Hirvonen, Oikeuden ja lainkäytön teoria. Forum Juris 2012, s. 152.
12. TIL 9 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan tuomari käyttää tuomiovaltaa itsenäisesti ja on tässä toiminnassa sidottu vain lakiin. Tällä ei kuitenkaan ole ymmärrettävää, että kaikki muut oikeuslähteet kuin laki olisivat lainkäyttäjän näkökulmasta ”samalla viivalla”, vrt. toisin tutkijan kannalta Pekka Timonen, Tutkijan ja tuomarin oikeuslähdeoppi. Oikeuslähdeopin eräiden lähtökohtien tarkastelua. Lakimies 1989, s. 666–688, s. 685. Oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) muutoksenhakua koskevista säännöksistä on nähtävissä erityisesti korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännön ohjaava merkitys oikeuslähteenä. TIL:n voimaantulon myötä lainsäädännöstämme jäi kuitenkin pois aiemmin OK 1 luvun 11 §:ssä ollut ohje ”tarkoin tutkia lain oikeata tarkoitusta ja perustusta”. TIL:n voimaantuloa edeltäneen OK 1 luvun 11 §:n oli perinteisesti katsottu lain tasolla osoittaneen lainvalmisteluaineiston asemaa oikeuslähteenä, ks. esim. Aulis Aarnio, Laintulkinnan teoria. Werner Söderström 1989, s. 225. Ylimpien tuomioistuinten ratkaisukäytännössä on kuitenkin edelleen TIL:n voimassaoloaikana vahvistettu lainvalmisteluaineiston merkitys ohjaavana oikeuslähteenä, jonka sivuuttaminen on perusteltava, ks. esim. KKO 2020:2, kohta 24. Voidaan myös kiinnittää huomiota siihen, että jo ennen TIL:n säätämistä niin lainvalmisteluaineiston kuin ylimpien tuomioistuinten ratkaisujen erityistä oikeuslähdearvoa perusteltiin myös sisällöllisin argumentein, ks. esim. Aarnio 1989, s. 227–228 ja s. 231–232; Raimo Siltala, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003, s. 258–268.
13. Mallin perinteisinä esityksinä ks. esim. Aarnio 1989, s. 220–221; Aleksander Peczenik, Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation. Norstedts Juridik 1995, s. 213–218.

tyvä aines toki on meillä rikastunut muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen voimaansaattamisen ja Euroopan unioniin liittymisen myötä¹⁴.

Tuomarin tosiasiallinen mahdollisuus objektiiviseen oikeuslähteiden hyödyntämiseen ja tulkintaan on toisaalta ajoittain pyritty kiistämään¹⁵. Sitä koskevasta vaatimuksesta luopuminen kuitenkin tekisi tuomioistuinlaitoksen ja yksittäisten tuomarien riippumattomuutta koskevan länsimaisen perusratkaisun käytännössä tyhjäksi. Tuomarien tosiasiallisen puolueettomuuden ja objektiivisuuden kiistäminen saattaa myös esiintyä sellaisten poliittisten suuntausten argumenttina, joiden tavoitteena on tuomioistuinlaitoksen riippumattomuuden kaventaminen¹⁶. Voitaisiin katsoa, että vaatimusta objektiiviseen asenteeseen olisi pidettävä osana tuomarilta tämän itsenäisen aseman vastapainona edellytettävää vastuullisuutta¹⁷.

Tutkijan oikeuslähte- ja laintulkintaoppi voi *Pekka Timosen* esittämän tavoin poiketa tuomarin noudattamasta¹⁸. Lainopillinen tutkimus voi sinänsä sitoutua ja usein sitoutuukin tuomarikunnan hyväksymään oikeuslähte- ja laintulkintaoppiin, jolloin on *Raimo Siltalan* esittämän termein kyse ”vallitsevasta” lainopista.¹⁹ Tällaisen tutkimuksen voidaan väittää pyrkivän tuomarinideologialle ominaiseen puolueettomuuteen ja objektiivisuuteen. Tyypillisessä lainopillisessa tutkimuksessa tämä on ikään kuin hiljaisesti hyväksytty taustaoletus, jota ei erikseen tuoda esille. Vallitsevaa lainoppia edustava tutkimus määrittelee itsensä yleensä yksinkertaisesti vain lainopilliseksi ilman määrittelyä suhteessa juuri tuomarin oikeuslähteoppiin. Sidos tuomarinideologiaan tulee esille lähinnä lainopin teoriaa koskevissa puheenvuoroissa, jotka painottavat lainopin käytännöllistä tehtävää tuottaa perusteltuja tulkinta- ja systematisointikannanottoja apuvälineeksi lainkäytössä²⁰.

14. Aarniolais-peczenikläisen oikeuslähteopin kritiikistä mm. sen väitetyn vanhentumisen osalta ks. esim. Siltala 2004, s. 376–377. Kritiikkiin vastaamisesta ja mallin ajantasaisistamisesta ks. Aarnio 2014, s. 216–218, s. 222–223 ja s. 229–256.

15. Klassisena esimerkkinä tästä ovat 1900-luvun alun amerikkalaisen oikeusrealismin jyrkimmät muodot, joissa huomio kiinnittyi tuomarin yksilöllisiin motiiveihin, ideologisiin mieltymyksiin ja psykologisiin torjuntoihin, ks. tästä esim. Siltala 2004, s. 187

16. Esim. 1970-luvun Suomessa esiintyi ylimmän valtiojohdon nimissä esitettyjä kannanottoja sekä lainvalmistelua myöten tämänsuuntaisesti perusteltuja vaatimuksia tuomioistuinten riippumattomuuden heikentämisestä ja niiden saattamisesta riippuvaisiksi poliittisista orgaaneista, ks. Kansanvallasta ja sen toteutumisesta lainkäytössä. 70-vuotiaan Urho Kaleva Kekkosen ajatuksia ajankohtaisista kysymyksistä. Lakimies 1970, s. I–XXI, s. XV–XVII ja s. XX–XXI; Toimikunnan mietintö 1971: B 112. Oikeuslaitostoimikunnan mietintö, s. 3–4, s. 14, s. 16–20, s. 40–41, s. 72–78, s. 84–85, s. 87–90 ja s. 125–127.

17. Riippumattomuuden vastapainona on nähty vastuunalaisuus laajemmassa kuin vain rikos- tai vahingonkorvausoikeudellisen vastuun merkityksessä, ks. Koulu – Koulu – Koulu 2019, s. 118 ss.

18. Ks. Timonen 1989, *passim*.

19. Siltala 2003, s. 108–109, s. 130–131 ja s. 921.

20. Esim. Aarnio 1989, s. 57.

Oikeustieteen harjoittajan mahdollisuus tulkita oikeuslähteitä objektiivisesti on ollut kritiikin kohteena todennäköisesti useammin kuin tuomareiden²¹. Tutkijalle on ollut mahdollista myös avoimesti luopua tuomarinideologian edustaman kaltaisesta pyrkimyksestä puolueettomuuteen ja omaksua avoimesti ideologinen tai poliittinen näkökulma. Tunnettuja esimerkkejä tällaisista tutkimussuuntauksista ovat meillä 1970- ja 1980-lukujen marxilainen vaihtoehtoinen lainoppi ja 1990-luvulta alkanut oikeustaloustieteellinen tutkimus.²² Voidaan puhua tuomarinideologiasta poikkeavasta tutkijanideologiasta²³. Siinä missä vallitseva lainoppi ei yksittäisten tutkimusten tasolla yleensä erikseen julkilausua sitoutumistaan tuomarinideologiaan, ei tuomarikunnan noudattamasta oikeuslähde- ja laintulkintaopista erkaantunutkaan lainopillinen tutkimus sekään välttämättä käy keskustelua omasta suhteestaan sanottuun oikeuslähde- ja laintulkintaoppiin. Sen kannanotot saattavat toisaalta olla sen omaa merkitystä korostavia ja antaa ymmärtää, että se ikään kuin olisi syrjäyttänyt vallitsevan lainopin²⁴.

2. Osakkeenomistajakeskeinen tutkijanideologia osakeyhtiöoikeudessa

Esimerkki oikeudenalasta, jonka tutkimuksessa lähtökohdiltaan edellä tarkoitettua tuomarinideologiasta poikkeava tutkijanideologia on meillä saanut merkittävän jalansijan, on osakeyhtiöoikeus. Luonnehdinta koskee osakkeenomistajakeskeistä, oikeustaloustieteelliseen²⁵ ajatteluun pohjautuvaa niin sanottua

21. Ks. esim. Maija Aalto-Heinilä, Voiko oikeuslähteiden tulkinta olla objektiivista? *Lakimies* 2020, s. 903–924, s. 903–904.

22. Ks. esim. Siltala 2004, s. 557 ss.

23. Vrt. Siltala 2003, s. 141–145.

24. Oikeustaloustiedettä koskevissa kirjoituksissa on toisinaan pyritty asettamaan oikeustaloustieteelliset argumentit taloudellista toimintaa koskevilla oikeudenaloilla asiallisesti lakiin rinnastuvan oikeuslähteen asemaan siten, että niiden ”sivuuttaminen” olisi katsottava jopa tuomiovirheeksi, esim. Jukka Mähönen, *Taloustiede lain tulkinassa*. *Lakimies* 2004, s. 49–64, s. 58.

25. Suuntaus on lainannut keskeiset peruskäsitteensä Yhdysvalloissa 1970-luvulta alkaen kehittyneestä ns. modernista yrityksen teoriasta, erityisesti osakeyhtiön rinnastamisen sopimuksenomaisten suhteiden verkkoon sekä yhtiöön kytkeytyvien intressitahojen välisten suhteiden hahmottamisen päämies-agentti-teorian mukaisina agenttisuhteina, ks. esim. Jukka Mähönen – Seppo Villa, *Osakeyhtiö I. Yleiset opit*. 3., uudistettu painos. Talentum 2015, s. 49, s. 176–192 ja s. 341–348. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomautettava, että oikeustaloustieteen mahdollisuudet sinänsä eivät rajoitu nyt puheena olevan osakkeenomistajakeskeisen ajattelun perustelemiseen, vrt. esim. Jukka Mähönen, *Do we need law and economics in company law?* *Nordisk Tidskrift for Selskabsret* 2009, s. 146–157, s. 148.

valtavirtayhtiöoikeutta²⁶. Kotimainen oikeustaloustieteellinen yhtiöoikeustutkimus painottui kylläkin ensin *de lege ferenda* -tutkimukseen²⁷, mutta sittemmin suuntauksen piirissä on pyritty *de lege lata* rakentamaan osakeyhtiöoikeudelle yleisiä oppeja taloustieteestä omaksuttujen yritystoimintaa selittävien teorioiden perustalle²⁸. Lisäksi sen parissa on esitetty sanotuista teorioista johdettuja tulkintakannanottoja²⁹.

Kansainvälisessä tarkastelussa on osakkeenomistajakeskeisestä ajattelusta voitu väittää muodostuneen vuosituhannen vaihteeseen mennessä vallitseva yhtiöoikeudellinen malli, joka on syrjäyttänyt aikaisemmat, muun muassa yhtiön muiden sidosryhmien asemaa korostaneet ajattelutavat³⁰. Eräänlaisena aatteellisenä lähtökohtana osakkeenomistajakeskeiselle suuntaukselle voitaneen pitää *Milton Friedmanin* 1970-luvun alussa esittämää maksiimia siitä, että yritystoiminnan ainoa sosiaalinen vastuu on kasvattaa tuottamiaan voittoja³¹.

Modernissa kansainvälisessä muodossaan osakkeenomistajakeskeisyyttä on perusteltu tehokkuusnäkökulmasta siten, että osakkeenomistajien nostaminen erityisasemaan johtaa parhaaseen lopputulokseen myös muiden sidosryhmien kannalta. Osakkeenomistajakeskeisyys sinänsä ei tässä ajattelussa ole itseisarvo.³² Suomalaisessa osakkeenomistajakeskeisessä doktriinissa on samoin perustettu osakkeenomistajakeskeisyys oletettuun tehokkuuteen, mutta nostamatta erityisemmin esille osakkeenomistajakeskeisyyden välineellistä luonnetta³³. Osakkeenomistajakeskeisyys on tosin voitu hahmottaa niin sanotun valistuneen arvonmaksimoinnin kautta, jossa muiden etutahojen intressi on ikään

26. Ks. Mähönen – Villa 2015, s. 48–51 ja s. 458–459.

27. Ks. Pekka Timonen, Määräysvalta, hinta ja markkinavoima. Julkisesti noteeratun yrityksen määräysvallan siirtymisen oikeudellinen sääntely. Lakimiesliiton Kustannus 1997, s. 129; ks. myös esim. Timo Kaisanlahti, Sidosryhmät ja riski pörssi-yhtiössä. Edita 1999, s. 64–65; Jukka Mähönen, Tulo ja pääoma. Kirjanpidon merkitys osakeyhtiön sääntelyssä. Edita 2001, s. 130.

28. Ks. esim. Mähönen – Villa 2015, s. 341.

29. Tällaisena voidaan mainita päämies-agentti-teoriaan ja osakkeenomistajien enemmistön ja vähemmistön välille hahmotettuun päämies-agentti-suhteeseen pohjautuva ajatus siitä, enemmistöasemassa olevalla osakkeenomistajalla olisi samankaltainen lojaliteettivelvollisuus suhteessa osakkeenomistajien vähemmistöön kuin yhtiön johdolla on yhtiöön, ks. Mähönen – Villa 2015, s. 413–414.

30. Henry Hansmann – Reinier Kraakman, The End for History of Corporate Law. Georgetown Law Journal 2001, s. 439–468, s. 440–441; ks. myös Mähönen – Villa 2015, s. 321. Väitettä voidaan pitää liioiteltunakin. Merkittävistä talouksista esim. Saksan osakeyhtiöoikeudessa tässä tarkoitettu osakkeenomistajakeskeinen ajattelu ei ole saavuttanut hegemoniaa, vaan sikkäläiselle osakeyhtiöoikeudelle ominainen eri sidosryhmien intressejä painottava lähtökohta on pitkälti säilyttänyt asemansa ilmeten mm. sikkäläisestä corporate governance -koodista, Deutscher Corporate Governance Kodex (in der Fassung vom 28. April 2022).

31. Milton Friedman, The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. The New York Times Magazine. September 13, 1970.

32. Hansmann – Kraakman 2001, s. 441–442.

33. Ks. Mähönen – Villa 2015, s. 321 ja s. 339.

kuin rakennettu sisään voiton tuottamiseen osakkeenomistajille³⁴. Samalla on kuitenkin korostettu muiden sidosryhmien edun toteutumisen alistaisuutta osakkeenomistaja-arvolle ja katsottu yritysten niin sanotun yhteiskuntavastuun toteuttaminen yksinomaan julkisen vallan tehtäväksi tavalla, joka viittaisi osakkeenomistajaintressin toteuttamiseen lähes itseisarvona.³⁵ Joka tapauksessa oikeudenalan keskiössä on oletettu osakkeenomistajakunnan etu.

Kun osakkeenomistajaintressiä, vaikkakin varsin abstraktilla tavalla esitettyä, painottavan yhtiöoikeustutkimuksen lähtökohtia tarkastellaan riippumattoman lainkäyttäjän tiedonintressiä vasten, voi niiden välinen suhde näyttäytyä jännitteisenä. Tietyin oikeudenalan sääntelykohteena olevan yksittäisen etutahon oletetun intressin nostaminen tutkimuksessa erityisasemaan on vaikeasti yhteensovittavissa tuomarin ulkoisen riippumattomuuden ja edellä esitetyn tuomarinideologian edustaman tiedonintressin kanssa.

Sinänsä yksittäisen oikeudenalan sääntelykohteena olevan etutahon esiintyminen erityisen suojan kohteena ei ole poikkeuksellista. Yksityisoikeuden eri lohkoilla tämä esiintyy esimerkiksi pakottavalla lainsäädännöllä toteutettuna heikomman osapuolen suojana.³⁶ Tässä mielessä voitaisiin ajatella puhuttavan vaikkapa ”työntekijäkeskeistä” työsopimus-oikeudesta tai ”kuluttajakeskeistä” kuluttajansuojaoikeudesta. Tällaiset esimerkit eivät kuitenkaan rinnastu osakkeenomistajakeskeiseen yhtiöoikeusajatteluun³⁷. Osakeyhtiölainsäädännöllä ei historiallisesti ole pyritty korjaamaan sopimuspuolten epätasapainoa heikompana pidetyn osapuolen hyväksi, vaan sen tehtävänä on ollut mahdollistaa pääoman kerääminen yritystoiminnan harjoittamiseksi. Viime kädessä osakeyhtiölainsäädäntö on yhteiskunnan keino edistää yleistä taloudellista ja teknistä kehitystä^{38,39}.

Osakeyhtiölaki (624/2006, OYL) itsessään muodostuu olennaisilta osiltaan yhtiön sisäisiä päätöksentekomekanismeja, velkojien ja osakkeenomistajavähemmistön suojaa sekä johdon vastuuta koskevista normeista. Se ei juuri käsittele

34. Mähönen – Villa 2015, s. 243.

35. Ks. Ville Pönkä, Yhtiön etu – osakeyhtiöoikeudellinen näkökulma I. Lakimies 2013, s. 21–34, s. 25–27.

36. Ks. lähemmin esim. Thomas Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot. Kolmas, uudistettu painos. Talentum 2008, s. 9 ss.

37. Oikeustaloustieteessä on kylläkin korostettu osakkeenomistajien riskiä suhteessa muihin etutahoihin, ks. esim. Jonathan R. Macey, An Economic Analysis of the various Rationales for making Shareholders the Exclusive Beneficiaries of Corporate Fiduciary Duties. *Stetson Law Review* 1991, s. 23–44, s. 36.

38. Ks. HE 27/1977 vp uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi, s. 4.

39. Osakeyhtiömuodon historiallisesta kehityksestä laajamittaista yritystoimintaa varten tarvittavan pääoman kerääjänä ks. esim. Juhani Laine, Suunnattu maksuton osakeanti ja sen peruste esimerkkinä osakkeenomistajien taloudellisen yhdenvertaisuuden merkityksestä suomalaisessa osakeyhtiössä. *Talentum* 2016, s. 100 ss.

osakkeenomistajia yhtenäisenä ”kollektiivina”⁴⁰. Taloudellisessakin mielessä osakeyhtiö ja yritys ylipäänsä näyttäytyy markkinapaikkana, jossa lukuisat siihen eri tavoin sidoksissa olevat intressitahot kohtaavat⁴¹. Osakeyhtiöoikeuden tulkintaa koskevat ongelmat koskevatkin tyypillisesti osakeyhtiölainsäädännössä esiintyvien intressitahojen, kuten eri osakkeenomistajien tai osakkeenomistajien ja velkojien, välisiä konflikteja, joiden ratkaisemiseen osakeyhtiölainsäädännöllä osaltaan pyritään⁴². Oikeudellisen ratkaisutoiminnan näkökulmasta nämä konfliktit on ratkaistava yhtä puolueettomasti ja objektiivisesti kuin mitkä tahansa muutkin oikeusriidat. Tästä näkökulmasta voidaan kysyä, miten ratkaisutoiminnassa on suhtauduttava osakkeenomistajakeskeiseksi tunnustautuneeseen yhtiöoikeustutkimukseen oikeuslähteenä, ja toisaalta miten yhtiöoikeustutkimuksen lopulta on aihetta mieltää oma tehtävänsä.

3. Osakkeenomistajakeskeisyys tuomarinideologian kannalta

Oikeustaloustieteen osalta on voitu todeta, ettei se ole juuri saanut sijaa suomalaisessa oikeuskäytännössä⁴³. Oikeustaloustieteelle rakentuvan osakkeenomistajakeskeisen yhtiöoikeusajattelun osalta voidaan samansuuntaisesti todeta, ettei oikeuskäytännössä ole juuri esiintynyt erityisesti osakkeenomistajakeskeistä argumentaatiota tai ratkaisuperusteita. Nykyisen osakeyhtiölain voimassaoloaikana julkaistuissa osakeyhtiötä koskevissa korkeimman oikeuden ratkaisuisissa käsillä ollut riita on yleensä koskenut osakkeenomistajien välisiä konflikteja⁴⁴ tai velkojiensuojaa⁴⁵ taikka osin molempia samaan aikaan⁴⁶. Osassa tapauksista asia on taas voinut ollut sellainen, ettei osakkeenomistajakeskeinen ajattelu sen

40. Eräänlaisena poikkeuksena tähän on OYL 9:4.1, joskin sen viittaus kaikkien osakkeenomistajien edun huomioon ottamisesta suunnatun maksuttoman osakeannin edellytyksenä kuitenkin ensi sijassa korostaa menettelyn arviointia osakkeenomistajien yhdenvertaisuuden kannalta, ks. HE 109/2005 vp uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi, s. 102–103; ks. myös Laine 2016, s. 274–282. Toisena poikkeuksena voitaisiin pitää OYL 5:1.2:n mukaista yksimielisten osakkeenomistajien päätöksentekoa yhtiökokousta pitämättä, mutta senkin osalta voidaan todeta kysymyksen olevan yhtiön sisäisen päätöksenteon joustavuudesta ja erityisesti yhdenyhtiöiden tarpeista, ks. HE 109/2005 vp, s. 65.

41. Ks. esim. Mähönen – Villa 2015, s. 185.

42. Vrt. esim. Clas Bergström – Per Samuelsson, Aktiebolagets grundproblem. Tredje upplagan. Norstedts Juridik 2009, s. 18.

43. Hannu Tolonen, Oikeuslähteoppi. Sanoma 2003, s. 164; ks. yhtiöoikeuden kannalta myös Laine 2016, s. 14.

44. Ks. KKO 2020:99; KKO 2020:34; KKO 2018:19; KKO 2015:105; KKO 2015:19; KKO 2013:75; KKO 2012:64; KKO 2009:19.

45. Ks. KKO 2014:65; KKO 2012:65; KKO 2006:90.

46. Ks. KKO 2015:104; KKO 2008:75.

yhteydessä ole muusta syystä luonteva⁴⁷. Joissakin tapauksissa on voitu käyttää esimerkiksi ”kaikkien osakkeenomistajien etu” -ilmaisua, mutta asia on kuitenkin palautettavissa yhdenvertaisuuteen tai vähemmistösuojaan⁴⁸. Jotkin tapaukset taas näyttäisivät olevan jopa osakkeenomistajakeskeiselle ajattelulle vastakkaisia⁴⁹. Näyttää siis siltä, ettei osakkeenomistajakeskeisyydellä periaatteena olisi paljon annettavaa oikeuskäytännössä esille tulevien osakeyhtiötä koskevien kysymysten ratkaisemisessa.

Tämän taustalla voi osaltaan olla se, että osakkeenomistajakeskeisen yhtiöoikeustutkimuksen kiinnostus meillä on suuntautunut erityisesti osakeyhtiöoikeuden yleisten oppien ja teoreettisen pohjan kehittelyyn⁵⁰. Kysymys on ollut vastapainosta 1900-luvun jälkipuoliskolla pitkään vallinneelle varaukselliselle suhtautumiselle yhtiöoikeudellisiin teorioihin⁵¹. Toisaalta taustalla on ollut myös poliittisia näkemyksiä siitä, mihin suuntaan yhteiskuntaa ja taloutta oli vietävä 1990-luvun laman jälkeen⁵². Kun osakkeenomistajakeskeiseksi tunnustautunut yhtiöoikeustutkimus sitten on siirtynyt kysymyksiin *de lege lata*, eivät osakkeenomistajakeskeiset tai oikeustaloustieteelliset argumentit lopulta ole olleet yksittäisiä tulkintasuosituksia leimaavia⁵³ siitä huolimatta, että osakkeenomistajakeskeisyys on nähty eräänlaisena osakeyhtiön ja koko oikeudenalan läpäisevänä tekijänä⁵⁴. Näkyvintä osakkeenomistajakeskeisyys on käytännölliseen merkitykseensä nähden varsin laajassa keskustelussa siitä, miten laissa esiintyvää yhtiön edun käsitettä on tulkittava⁵⁵.

47. Ks. KKO 2020:5; KKO 2018:20; KKO 2017:94; KKO 2016:26; KKO 2015:17; KKO 2010:84; KKO 2009:41.

48. Ks. KKO 2018:19; KKO 2015:105.

49. Ks. KKO 2017:58, jossa melko formalistisellakin tavalla katsottiin, etteivät osakkeenomistajat olleet toimivaltaisia päättämään yhtiön omaisuuden luovuttamisesta konkurssiin. Osakkeenomistajakeskeinen ajattelu olisi voinut puoltaa joustavaa ja yksimielisten osakkeenomistajien toimivallan hyväksyvää tulkintaa. Ks. myös ympäristörarikosta koskeva KKO 2016:58, jossa yhtiön tuotantolaitoksesta oli päästetty ympäristöön perunamultalietettä, joka oli aiheuttanut ympäristön pilaantumista. Yhtiön hallituksen jäsenet A ja B olivat katsoneet vastuunsa rajoittuvan lähinnä siihen, että he olivat tarkasti valvoneet osakkeenomistajien etuja. KKO katsoi kuitenkin, että yhtiön hallituksen oli tullut huolehtia muun muassa siitä, että yhtiön tuotannossa ympäristöasioiden hoitaminen ja niiden valvonta oli järjestetty asiantuntevasti ja asianmukaisesti, ja A:n ja B:n syyksi voitiin lukea ympäristön turmeleminen.

50. Ks. Mähönen – Villa 2015, s. 50.

51. Ks. asenteesta esim. Allan Huttunen, Yhdenmiehen osakeyhtiöstä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1963, s. 5–6. Vanhoista yhtiöoikeudellisista teorioista ks. esim. Laine 2016, s. 29–39.

52. Ks. Mähönen 2009, s. 147–148.

53. Säännöstason tulkintakysymyksissä joudutaan osakeyhtiöoikeudellisten periaatteidenkin osalta tukeutumaan yhtiön toiminnan tarkoituksen lisäksi mm. yhdenvertaisuuteen ja vaatimukseen varojen käytön liiketaloudellisesta perusteesta, ks. esim. Mähönen – Villa 2015, s. 421–448.

54. Ks. esim. Mähönen – Villa 2015, s. 4.

55. Ks. yhteenvetona Kari Lautjärvi, Yhtiön etu yhtiön johdon päätöksissä ja toimissa. Alma Talent 2017, s. 91–101.

Tämä osaltaan viittaa siihen, että suurta osaa osakeyhtiöoikeudellisista ongelmista ei juuri ole mahdollistakaan ottaa haltuun oletetun osakkeenomistajakollektiivin intressin kautta. Toisaalta tätä vasten voidaan myös arvioida, ettei yksittäisten tulkintakysymysten tasolla osakkeenomistajakeskeinen tutkimus kuitenkaan ole erkaantunut niin kauas tuomarin tiedonintressistä kuin sen teoreettiset lähtökohdat voisivat antaa aiheita odottaa eikä se siten näyttäydä oikeudellisen ratkaisutoiminnan kannalta ulkopuolisen intressitahon vaikutuksena.

Oma kysymyksensä on vielä se, mihin suuntaan teoreettinen pohjavire suomalaisessa yhtiöoikeustutkimuksessa kehittyy. ”Friedmanilainen” voitonmaksimointiajattelu on jo lieventynyt niin sanotuksi valistuneeksi arvonmaksimoinniksi⁵⁶. Niin kuluttajien⁵⁷ kuin sijoittajienkin kiinnostus yhtiöiden toiminnan vastuullisuuteen ovat kansainvälisiä esimerkkejä seuraten nousseet näkyvästi suomalaiseenkin keskusteluun. Tämän 2000-luvun mittaan tapahtuneen suunnanmuutoksen ehkä keskeisimpänä taustatekijänä on ilmastonmuutos⁵⁸ ja sen aiheuttamat riskit yhtiöidenkin toiminnalle.⁵⁹ Toisena keskeisenä tekijänä lienee tuotannon siirtyminen tapahtuvaksi suurelta osin monikansallisissa arvoketjuissa, mikä on synnyttänyt kysymyksen niissä ilmenevien ympäristö-, ihmis- oikeus- ja muiden ongelmien hallinnasta. Yleistyneen vastuullisuutta koskevan itesääntelyn⁶⁰ lisäksi eri maissa onkin luotu yritysvastuulainsäädännöksi luonnehdittavaa sääntelyä.⁶¹ Euroopan komissio on tänä vuonna antanut ehdotuksen COM(2022) 71 final direktiiviksi yritysten kestävästä toiminnasta koskevasta huolellisuusveloitteesta. Pohjoismaisella⁶² ja kotimaisella tasolla on myös esitetty ajatuksia osakeyhtiön toiminnan tarkoitusta koskevan sääntelyn uudistamisesta⁶³.

56. Eroa ”vahvaan” sidosryhmäkeskeiseen ajatteluun halutaan kuitenkin korostaa, ks. Selvitys osakeyhtiölain muutostarpeista kilpailukykytekijänä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:39, s. 60.

57. Ks. esim. Sirpa Juutinen, Strategisen yritysvastuun käsikirja. Talentum 2016, s. 88–94.

58. Ks. Manne Airaksinen, Onko osakkeenomistaja osakeyhtiön omistaja?, s. 23–47 teoksessa Veikko Vahtera – Krista Rantasaari (toim.), Yhtiö, velka, velvoite – juhlaulkaisu Seppo Villa 60 vuotta. Alma Talent 2021, s. 23.

59. Ks. esim. Juutinen 2016, s. 94–97.

60. Ks. lähemmin esim. Jukka Mähönen, Hallinnointikoodi ja yritysvastuu – corporate governance -koodin yrityskuvan suhde pörssiyritysten kestävään yritystoimintaan, s. 203–218 teoksessa Paula Paloranta (toim.), Keskuskauppakamarin liiketapalautakunta 80 vuotta. Alma Talent 2017, s. 210–214.

61. Ks. Jaakko Salminen – Mikko Rajavuori, Yritysvastuulait ja ylikansallisen arvoketjun oikeudellinen käsitteellistäminen. Lakimies 2019, s. 387–416, *passim*.

62. Beate Sjäffell – Jukka Mähönen, Upgrading the Nordic Corporate Governance Model for Sustainable Companies. European Company Law 2014, s. 58–62, s. 59.

63. OYL 1:5:n sanamuodon muuttamista ei kuitenkaan toistaiseksi ole juuri pidetty aiheellisena, ks. Selvitys osakeyhtiölain muutostarpeista kilpailukykytekijänä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:39, s. 143–149.

Keskustelu on siis edennyt melko kauas 1980-luvulta 2000-luvun alkupuolelle vallinneesta osakkeenomistajan erityisaseman korostamisesta⁶⁴. Osakkeenomistajakakeskeisyyden vaatimuksen maltillistuminen saattaaakin johtaa yhtiöoikeus-tutkimusta teoreettisten lähtökohtiensa osalta asennoitumiseen, joka on sidos-ryhmiin nähden entistä ulkopuolisempi. Tällöin sen periaatteellinenkin jännite riippumattoman lainkäyttäjän tiedonintressin kanssa voi vähentyä.

64. Vrt. Mähönen – Villa 2015, s. 321.